

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»**

Кафедра загальної та диференціальної психології

ЮНГ Н.В.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ТА
ЇЇ ПОРУШЕНЬ»**

Для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю
С4 Психологія

Одеса - 2026

УДК: 159.922

*Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського
(протокол № від 2026 р.)*

Укладач: Юнг Н.В., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та диференціальної психології

Рецензенти:

Кологривова Н.М. - доктор філософії з психології, доцент, в.о. завідувача кафедри практичної психології та ментального здоров'я ОНУ імені І.І.Мечникова

Цибух Л.М - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту охорони здоров'я та психології Одеського національного медичного університету

Юнг Н.В. Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни «Психологія розвитку особистості та його порушень». Одеса: Університет Ушинського, 2026, 54 с.

Методичні рекомендації для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю С4 Психологія.

ЗМІСТ

Вступ	4
Опис навчальної дисципліни	6
Очікувані результати вивчення дисципліни	11
Програма навчальної дисципліни	15
Методичні рекомендації до проведення практичних занять	17
Методичні вказівки щодо оформлення есе/доповіді	25
Питання до екзамену	27
Критерії оцінювання за всіма видами роботи	32
Глосарій	40
Рекомендовані джерела інформації	52

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Психологія розвитку особистості та його порушень» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю С4 Психологія. Дисципліна охоплює систему знань про психологічні закономірності психології розвитку особистості та його порушень та дозволяє сформувати вміння та навички психологічно досліджувати проблеми та застосувати психологічні знання у практиці.

Мета навчальної дисципліни – сформувати у магістрантів систему знань про закономірності онтогенетичного становлення психіки людини у процесі її розвитку на підставі вивчення найважливіших життєвих періодів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей психіки людини; озброїти майбутніх психологів знаннями про можливі порушення розвитку та ознайомити з технологіями та засобами надання психологічної допомоги.

Міждисциплінарні зв'язки: «Психологічна діагностика особистості»; «Ресурсна психологія», «Сучасні технології психологічного консультування».

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини	Статус дисципліни: обов'язкова	
Змістових модулів – 2		Рік підготовки:	
		1-й	1-й
Індивідуальне навчально-дослідне завдання: есе	Спеціальність: С4 Психологія	Семестр	
Загальна кількість годин – 120		1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		22 год.	6 год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
		72 год.	98 год.
		Індивідуальні завдання	
		10 год.	10 год.
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33,3 % : 66,7 %

для заочної форми навчання – 10 % : 90 %

Очікувані результати навчання

ПРН 1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

ПРН 8. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації; організовувати та вдосконалювати власну професійну діяльність, підвищувати кваліфікацію, здійснювати самоосвіту; брати участь та здійснювати супервізію та інтервізію з метою профілактики професійного вигорання; перенаправляти осіб, які звертаються за психологічною допомогою до відповідного профільного фахівця або установи/закладу.

ПРН 12. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.

ПРН 14. Виявляти психологічні проблеми осіб різних вікових та соціальних груп, представників вразливих верств населення та осіб, які опинились у складних життєвих обставинах (осіб, що мають різні види залежності; хворих, самотніх, осіб літнього віку; сиріт; осіб та дітей, що мають проблеми зі здоров'ям та/або інвалідність; батьків, що виховують дітей та молодь з проблемами здоров'я та/або інвалідністю; з особами з ПТСР; осіб під слідством та у пенітенціарних закладах та ін.).

Очікувані результати вивчення дисципліни:

знати:

- методи виявлення індивідуально - психологічних особливостей отримувачів соціальних психологічних, реабілітаційних послуг;
- методи проведення психологічної діагностики та психокорекції;
- способи визначення психологічної проблеми та розробка шляхів її подолання;
- методи соціального, психологічного спілкування;

- диференціальну психологію, психологію малих груп, дитячу і вікову психологію;
- професійні супервізії та інтервізії;
- основи медіації;
- методи визначення, профілактики конфліктних ситуацій у колективі і професійного та емоційного вигорання;
- методи впливу на роботу персоналу з метою досягнення бажаного результату праці, покращення продуктивності;
- психологічний інструментарій, відповідний до проблематики ситуації та особливостей праці персоналу;
- методи консультування працівників з питань практичного застосування психології, орієнтованої на підвищення компетентності отримувачів соціальних, психологічних послуг.

вміти:

- визначати структуру, зміст, види, форми та методи психологічної допомоги;
- виявляти та аналізувати психологічні особливості отримувачів соціальних, психологічних, реабілітаційних послуг;
- визначати методи проведення психологічної діагностики та психокорекції;
- визначати психологічні проблеми та розробляти оптимальні шляхи їх подолання;
- застосовувати методи соціально - психологічного спілкування;
- інтерпретувати результати психодіагностики, виявляти характерні особливості особистості;
- брати участь у професійних супервізіях та інтервізіях;
- попереджувати конфліктні ситуації в колективі, проводити профілактику емоційного та професійного вигорання;

- впливати на роботу персоналу з метою досягнення бажаного результату праці, покращення продуктивності попередження розвитку конфліктів і задоволення потреб;

- використовувати психологічний валідний інструментарій, відповідний до проблематики ситуації та особливостей праці персоналу;

- здійснювати консультування працівників з питань практичного застосування психології.

Здобувачі, які використовують ШІ для допомоги у виконанні завдань, зобов'язані:

- у передмові зазначити факт використання ШІ у роботі.

- пояснити як саме ШІ допоміг у створенні тексту (генерація ідей, перевірка фактів, формулювання висновків).

- пояснити, які частини тексту були створені за допомогою ШІ і в яких аспектах вносено власні корективи

Процедура визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті Перезарахуванню підлягають лише ті результати навчання (знання, вміння), які відповідають програмним результатам навчання або змісту навчальних тем дисципліни «Психологія розвитку особистості та його порушень».

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нестандартних ситуацій професійної діяльності; знання та розуміння предметної області і професійної діяльності.

ЗК 4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; виробляти варіанти вирішення проблем; володіння навичками критичного мислення.

ЗК 5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Спеціальні компетентності :

СК 1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики.

СК 5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології; здійснювати просвітницькі заходи серед осіб, які звертаються за психологічною допомогою, батьків (осіб, які їх замінюють), членів їх родин; готувати пропозиції щодо удосконалення роботи з надання психологічної допомоги особам, які звертаються за психологічною допомогою для створення безпечного психологічного середовища.

СК 8. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію; організовувати та удосконалювати власну професійну діяльність, здійснювати самоосвіту; брати участь у інформаційно-просвітницьких заходах, методичних нарадах, конференціях, семінарах, круглих столах, тренінгах тощо для створення безпечного психологічного середовища; брати участь та здійснювати супервізію та інтервізію з метою профілактики професійного вигорання.

СК 10. Здатність визначати цільову аудиторію та її потреби для здійснення психологічної профілактики серед осіб, які звертаються за психологічною допомогою; планувати психологічну профілактику відповідно до визначених потреб та цільової аудиторії осіб, які звертаються за психологічною допомогою; здійснювати профілактику негативних соціальних проявів в поведінці соціальних груп і окремих осіб (соціальне сирітство, прояви жорстокої чи конфліктної поведінки та ін.); розробляти індивідуальну програму реабілітації осіб/дітей з інвалідністю (програму

психологічного супроводу особи) та осіб, які звертаються за психологічною допомогою.

СК 13. Здатність використовувати широкий спектр технологій та процедур психолого-консультаційної допомоги різним категоріям населення у воєнний та повоєнний час.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти розвитку особистості.

Тема 1. Предмет та методи психології розвитку особистості та його порушень.

Предмет психології розвитку особистості та його порушень. Зв'язок психології розвитку особистості з іншими науками. Психологія розвитку та вікова психологія. Теоретичні та практичні завдання сучасної психології розвитку особистості, її значення для становлення сучасної психологічної науки. Методи психології розвитку особистості, методи виявлення індивідуально-психологічних особливостей отримувачів соціальних психологічних, реабілітаційних послуг; методи проведення психологічної діагностики та психокорекції; методи соціального, психологічного спілкування; методи визначення, профілактики конфліктних ситуацій у колективі і професійного та емоційного вигорання; методи впливу на роботу персоналу з метою досягнення бажаного результату праці, покращення продуктивності; методи консультування працівників з питань практичного застосування психології, орієнтованої на підвищення компетентності отримувачів соціальних, психологічних послуг.

Тема 2. Сучасні теорії розвитку особистості.

Теоретичні основи сучасних теорій розвитку (нормативного, анормативного, аномального). Соціогенетичний підхід (Е.Еріксон, Б.Скіннер, А.Бандура). Когнітивні теорії (Ж.Піаже, Дж.Брунер, Л.Колберг). Персоногенетичний підхід (А.Маслоу, К.Роджерс,). Теорія дзеркального «Я» (Ч.Кулі, Дж.Мід). Теорія референтної групи (Г.Хайман). Диспозиційна теорія саморегуляції соціальної поведінки особистості (Г.Олпорт, Г.Айзенк, Р.Кеттелл). Екологічна модель розвитку. Теорія формування розумових дій П.Я.Гальперіна. Теорія навчальної діяльності В.В.Давидова – Д.Б.Ельконіна.

Тема 3. Реструктуризація системи відносин людини зі світом, оточуючими людьми.

Зміна відношення до самого себе. Сім'я як первинна ланка розвитку особистості. Шляхи здійснення профілактики негативних соціальних проявів в поведінці окремих членів сім'ї.

Тема 4. Розвиток особистості: психосоціальні стадії.

Підходи до вікової періодизації психічного розвитку людини: процесуальний і критеріальний. Вікова періодизація за З.Фрейдом. Соціалізація особистості за Е.Еріксоном. Розвиток моральної свідомості за Л.Колбергом. Періодизація розвитку особистості за А.В.Петровським. Стадії інтелекту за Ж.Піаже. Інтелектуальний розвиток дитини за Дж.Брунером.

Змістовий модуль 2. Розвиток особистості в онтогенезі.

Тема 5. Психосоціальний розвиток дітей раннього та дошкільного віку.

Особливості розвитку новонародженого. Криза новонародженості. «Комплекс пожвавлення». Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти. Новоутворення періоду немовляти. Криза першого року життя. Сенсорно-перцептивна сфера дитини раннього віку. Соціальна поведінка дітей. Виникнення відчуття „Я сам” та самосвідомості. Центральні психологічні новоутворення раннього дитинства. Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність у дошкільному віці. Новоутворення дошкільного віку. Розвиток пізнавальних процесів. Розвиток особистості дошкільника. Криза семи років. Готовність дошкільника до навчання у школі.

Тема 6. Психосоціальний розвиток молодшого школяра та підлітка.

Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Навчальна діяльність як провідна діяльність у молодшому шкільному віці.

Новоутворення молодшого шкільного віку. Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра. Формування особистості дитини у молодшому шкільному віці. Формування взаємовідносин, розвиток комунікативних здібностей у молодших школярів. Особистісно зорієнтований підхід у навчанні та вихованні молодших школярів. Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка. Соціальна ситуація розвитку і провідна діяльність. Психологічні новоутворення підліткового віку. Кризи підліткового періоду. Особливості формування особистості підлітка. Психологічні проблеми статевого дозрівання. Акцентуації характеру в підлітковому віці.

Тема 7. Психосоціальний розвиток ранньої та зрілої юності.

Загальні особливості ранньої юності. Соціалізація в ранній юності. Новоутворення раннього юнацького віку. Ідентичність. Криза ідентичності. Основні варіанти становлення ідентичності. Особистісне та професійне самовизначення старшокласників. Розвиток самосвідомості у ранній юності. Розвиток спонукальної сфери у період ранньої юності. Особливості спілкування у ранній юності. Спілкування старшокласників з однолітками. Спілкування старшокласників з дорослими. Інтимне спілкування у ранній юності. Розвиток пізнавальної сфери у ранній юності. Показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя. Загальні особливості зрілої юності. Соціальна ситуація розвитку в зрілій юності. Вікові особливості прийняття рішень про кар'єру на етапі зрілої юності. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці.

Тема 8. Психосоціальний розвиток в ранній, середній та пізній дорослості.

Діагностика и корекція кризових станів в підлітковому і юнацькому віці. Рання зрілість: інтимність-ізоляція. Фізичне та когнітивний розвиток в ранній дорослості. Психосоціальний розвиток в ранній дорослості. Фізичне та когнітивний розвиток в ранній дорослості. Діагностика и корекція

кризових станів в ранній зрілості. Середня зрілість: продуктивність-інертність. Фізичне та когнітивний розвиток в середній дорослості. Психосоціальний розвиток у середній дорослості. Діагностика и корекція кризових станів у середній зрілості. Пізня зрілість: еґо-інтеґрація – відчай. Фізичне та когнітивний розвиток в пізньої дорослості. Психосоціальний розвиток в пізньої дорослості. Діагностика і корекція кризових станів в пізній зрілості.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	і.р.	с.р.		л	п	лаб	і.р.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль I. Психологія розвитку особистості та його порушень												
Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти розвитку особистості та його порушень												
Тема 1. Предмет та методи психології розвитку особистості та його порушень.	12	2	2			8	12	1	1			10
Тема 2. Сучасні теорії розвитку особистості.	14	2	4			8	14					14
Тема 3. Реструктуризація системи відносин людини зі світом, оточуючими людьми.	14	2	2			10	14	1	1			12
Тема 4. Розвиток особистості: психосоціальні стадії.	14	2	4			8	14					14
Разом за змістовим модулем 1	54	8	12			34	54	2	2			50
Змістовий модуль 2. Розвиток особистості в онтогенезі.												

Тема 5. Психосоціальний розвиток дітей раннього та дошкільного віку.	13	2	2		9	13	1	1			11	
Тема 6. Психосоціальний розвиток молодшого школяра та підлітка.	16	2	4		10	16	1	1			14	
Тема 7. Психосоціальний розвиток ранньої та зрілої юності.	13	2	2		9	13	1	1			11	
Тема 8. Психосоціальний розвиток в середній та пізньої дорослості.	14	2	2		10	14	1	1			12	
Разом за змістовим модулем 2.	56	8	10		38	56	4	4			48	
ІНДЗ	10				10		10				10	
Усього	120	16	22		10	72	120	6	6		10	98

Методичні рекомендації до проведення практичних занять

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми Форма заняття	Кількість годин	
		д.ф.	з.ф.
1.	<i>Семінар</i> «Предмет та методи психології розвитку особистості та його порушень»	2	1
2.	<i>Семінар</i> «Сучасні теорії та моделі розвитку особистості»	2	
3.	<i>Круглий стіл</i> «Реструктуризація системи відносин людини зі світом, оточуючими людьми»	2	1
4.	<i>Семінар</i> «Розвиток особистості: психосоціальні стадії»	2	
5.	<i>Семінар-практикум</i> «Психосоціальний розвиток дітей раннього та дошкільного віку»	2	1
6.	<i>Семінар-практикум</i> «Психосоціальний розвиток молодшого школяра та підлітка»	2	1
7.	<i>Семінар-практикум</i> «Психосоціальний розвиток ранньої та зрілої юності»	2	1
8.	<i>Семінар</i> «Психосоціальний розвиток в ранній, середній та пізній дорослості»	2	1
Усього годин		22	6

Практичне заняття №1.

«Предмет та методи психології розвитку особистості та його порушень»

Питання для обговорення:

1. Предмет психології розвитку особистості та його порушень.
2. Зв'язок психології розвитку особистості з іншими науками. Психологія розвитку та вікова психологія.
3. Теоретичні та практичні завдання сучасної психології розвитку особистості, її значення для становлення сучасної психологічної науки.
4. Методи психології розвитку особистості.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1) методи виявлення індивідуально-психологічних особливостей отримувачів соціальних психологічних, реабілітаційних послуг;
- 2) методи проведення психологічної діагностики та психокорекції;

- 3) методи соціального, психологічного спілкування;
- 4) методи визначення, профілактики конфліктних ситуацій у колективі і професійного та емоційного вигорання;
- 5) методи впливу на роботу персоналу з метою досягнення бажаного результату праці, покращення продуктивності;
- 6) методи консультування працівників з питань практичного застосування психології, орієнтованої на підвищення компетентності отримувачів соціальних, психологічних послуг.

Рекомендації щодо виконання:

Для опрацювання питань використовувати літературні джерела: [1], [5], [11], [13], [16].

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте предмет психології розвитку особистості та його порушень.
2. Розкрийте зв'язок психології розвитку особистості з іншими науками.
3. Охарактеризуйте теоретичні та практичні завдання сучасної психології розвитку особистості, її значення для становлення сучасної психологічної науки.

Практичне заняття №2.

«Сучасні теорії та моделі розвитку особистості»

Питання для обговорення:

1. Теоретичні основи сучасних теорій розвитку (нормативного, анормативного, аномального).
2. Соціогенетичний підхід (Е.Еріксон, Б.Скіннер, А.Бандура).
3. Когнітивні теорії (Ж.Піаже, Дж.Брунер, Л.Колберг).
4. Персоногенетичний підхід (А.Маслоу, К.Роджерс.).
5. Диспозиційна теорія саморегуляції соціальної поведінки особистості (Г.Олпорт, Г.Айзенк, Р.Кеттелл).
6. Теорія формування розумових дій П.Я.Гальперіна.

7. Теорія навчальної діяльності В.В.Давидова – Д.Б.Ельконіна.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1) теорія дзеркального «Я» (Ч.Кулі, Дж.Мід);
- 2) теорія референтної групи (Г.Хайман);
- 3) екологічна модель розвитку.

Рекомендації щодо виконання:

Для опрацювання питань використовувати літературні джерела: [3], [7], [10], [14], [18].

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте основи сучасних теорій розвитку.
2. Розкрийте соціогенетичний підхід.
3. Охарактеризуйте когнітивні теорії.
4. Охарактеризуйте персоногенетичний підхід.
5. Охарактеризуйте теорії навчальної діяльності.

Практичне заняття № 3.

**«Реструктуризація системи відносин людини зі світом,
оточуючими людьми»**

Питання для обговорення:

1. Зміна відношення до самого себе.
2. Сім'я як первинна ланка розвитку особистості.

Питання для самостійного опрацювання:

1) шляхи здійснення профілактики негативних соціальних проявів в поведінці окремих членів сім'ї.

Рекомендації щодо виконання:

Для опрацювання питань використовувати літературні джерела: [7], [9], [10], [16], [18].

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміна відношення до самого себе.
2. Охарактеризуйте сім'ю як первинну ланка розвитку особистості.

3. Охарактеризуйте шляхи здійснення профілактики негативних соціальних проявів в поведінці окремих членів сім'ї.

Практичне заняття № 4.

«Розвиток особистості: психосоціальні стадії»

Питання для обговорення:

1. Підходи до вікової періодизації психічного розвитку людини: процесуальний і критеріальний.
2. Вікова періодизація за З.Фрейдом.
3. Соціалізація особистості за Е.Еріксоном.
4. Розвиток моральної свідомості за Л.Колбергом.
5. Періодизація розвитку особистості за А.В.Петровським.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1)стадії інтелекту за Ж.Піаже;
- 2)інтелектуальний розвиток дитини за Дж.Брунером.

Рекомендації щодо виконання:

Для опрацювання питань використовувати літературні джерела: [6], [7], [10], [12], [19].

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте стадії інтелекту за Ж.Піаже.
2. Розкрийте вікову періодизацію за З.Фрейдом.
3. Розкрийте інтелектуальний розвиток дитини за Дж.Брунером.
4. Охарактеризуйте періодизацію розвитку особистості за А.В.Петровським.
5. Охарактеризуйте соціалізацію особистості за Е.Еріксоном.

Практичне заняття № 5.

«Психосоціальний розвиток дітей раннього та дошкільного віку»

Питання для обговорення:

1. Особливості розвитку новонародженого.
2. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти.
3. Сенсорно-перцептивна сфера дитини раннього віку.

4. Соціальна поведінка дітей.
5. Виникнення відчуття „Я сам” та самосвідомості.
6. Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці.
7. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність у дошкільному віці.
8. Розвиток пізнавальних процесів.
9. Розвиток особистості дошкільника.
10. Готовність дошкільника до навчання у школі.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1) криза новонародженості. «Комплекс поживлення»;
- 2) новоутворення періоду немовляти;
- 3) криза першого року життя;
- 4) новоутворення дошкільного віку;
- 5) центральні психологічні новоутворення раннього дитинства;
- 6) криза семи років.

Рекомендації щодо виконання:

Для опрацювання питань використовувати літературні джерела: [1], [5], [9], [11], [15].

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте особливості розвитку новонародженого.
2. Розкрийте соціальну ситуацію розвитку та провідну діяльність немовляти.
3. Розкрийте соціальну ситуацію розвитку в дошкільному віці.
4. Охарактеризуйте основи готовності дошкільника до навчання у школі
5. Охарактеризуйте центральні психологічні новоутворення раннього дитинства.

Практичне заняття № 6.

«Психосоціальний розвиток молодшого школяра та підлітка»

Питання для обговорення:

1. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра.
2. Навчальна діяльність як провідна діяльність у молодшому шкільному віці.

3. Формування особистості дитини у молодшому шкільному віці.
4. Формування взаємовідносин, розвиток комунікативних здібностей у молодших школярів.
5. Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка.
6. Соціальна ситуація розвитку і провідна діяльність.
7. Особливості формування особистості підлітка.
8. Психологічні проблеми статевого дозрівання.
9. Акцентуації характеру в підлітковому віці.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1) новоутворення молодшого шкільного віку;
- 2) особливості пізнавальної сфери молодшого школяра;
- 3) особистісно зорієнтований підхід у навчанні та вихованні молодших школярів;
- 4) психологічні новоутворення підліткового віку;
- 5) кризи підліткового періоду.

Рекомендації щодо виконання:

Для опрацювання питань використовувати літературні джерела: [1], [7], [8], [9], [10].

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте формування особистості дитини у молодшому шкільному віці.
2. Розкрийте особистісно зорієнтований підхід у навчанні та вихованні молодших школярів.
3. Розкрийте акцентуації характеру в підлітковому віці.
4. Охарактеризуйте характеристику психічного і особистісного розвитку підлітка.
5. Охарактеризуйте психологічні проблеми статевого дозрівання.

Практичне заняття № 7.

«Психосоціальний розвиток ранньої та зрілої юності»

Питання для обговорення:

1. Загальні особливості ранньої юності.
2. Соціалізація в ранній юності.
3. Розвиток самосвідомості у ранній юності.
4. Розвиток спонукальної сфери у період ранньої юності.
5. Розвиток пізнавальної сфери у ранній юності.
6. Показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя.
7. Загальні особливості зрілої юності.
8. Соціальна ситуація розвитку в зрілій юності.
9. Вікові особливості прийняття рішень про кар'єру на етапі зрілої юності.
10. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1) новоутворення раннього юнацького віку;
- 2) ідентичність. Криза ідентичності. Основні варіанти становлення ідентичності;
- 3) особистісне та професійне самовизначення старшокласників;
- 4) особливості спілкування у ранній юності;
- 5) спілкування старшокласників з однолітками;
- 6) спілкування старшокласників з дорослими;
- 7) інтимне спілкування у ранній юності.

Рекомендації щодо виконання:

Для опрацювання питань використовувати літературні джерела: [5], [7], [10], [15], [17].

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте новоутворення раннього юнацького віку.
2. Розкрийте загальні особливості ранньої юності.
3. Розкрийте загальні особливості зрілої юності.
4. Охарактеризуйте показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя.

5. Охарактеризуйте особливості спілкування у ранній юності.

Практичне заняття № 8.

«Психосоціальний розвиток в ранній, середній та пізньої дорослості»

Питання для обговорення:

1. Фізичне та когнітивний розвиток в ранній дорослості.
2. Психосоціальний розвиток в ранній дорослості.
3. Фізичне та когнітивний розвиток в ранній дорослості.
4. Фізичне та когнітивний розвиток в середній дорослості.
5. Психосоціальний розвиток у середній дорослості.
6. Фізичне та когнітивний розвиток в пізньої дорослості.
7. Психосоціальний розвиток в пізньої дорослості.

Питання для самостійного опрацювання:

- 1) рання зрілість: інтимність-ізоляція;
- 2) діагностика и корекція кризових станів в ранній зрілості;
- 3) середня зрілість: продуктивність-інертність;
- 4) діагностика и корекція кризових станів у середній зрілості;
- 5) пізня зрілість: еґо-інтеґрація – відчай;
- 5)діагностика і корекція кризових станів в пізній зрілості.

Рекомендації щодо виконання:

Для опрацювання питань використовувати літературні джерела: [2], [4], [12], [13], [16].

Питання для самоконтролю:

- 1.Розкрийте психосоціальний розвиток в ранній дорослості.
2. Розкрийте психосоціальний розвиток в середній дорослості.
3. Розкрийте психосоціальний розвиток в пізній дорослості.
4. Охарактеризуйте ранню зрілість: інтимність-ізоляція.
4. Охарактеризуйте середню зрілість: продуктивність-інертність.
5. Охарактеризуйте пізню зрілість: еґо-інтеґрація – відчай.

Методичні вказівки щодо оформлення есе/доповіді

Відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту», *академічний плагіат* – це оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання.

Види академічного плагіату: копіювання, перефразування, компіляція, використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело, подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт, есе тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ЕСЕ

Есе — це нарис на задану тему, який висловлює обґрунтовану авторську позицію та написаний у вільній формі. Зазвичай як тема есе наводиться цитата, ставиться полемічне питання чи наводиться ситуація з професійної сфери діяльності, яку має осмислити студент.

Структура написання есе зазвичай складається з таких частин: вступ; основна частина; висновок; список використаних джерел (літературні джерела (не більше 5) розміщуються в алфавітному порядку, відповідно до ДСТУ 8302:2015. На титульному аркуші до структури есе вказують назву навчального закладу, предмет, тему роботи, ПБ та курс, групу студента, ПБ, науковий ступінь та посаду викладача. Основні технічні вимоги: шрифт –Times New Roman; міжрядковий інтервал – 1,5; кегль – 14; мова – українська; текст розташовується з одного боку аркуша паперу формату А4, до 40 рядків на сторінку; в есе має бути назва (збігається з тематикою тексту); відступи від країв аркуша – зліва 3 см, згори та знизу 2 см, справа 1,5 см; за наявності використаної літератури – обов'язковим є посилання на джерело (наприклад, [5, с.213]) або (Колесник, 2018).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДОПОВІДІ

Час виступу – до 10-15 хвилин, обсяг – до 0,5 друк. арк. (до 20 тис. знаків).

Текст приймається в редакторі Word for Windows, шрифт – Times New Roman, розмір кегля – 14. Друкується через 1,5 інтервали; ширина поля ліворуч – 1,5 см, праворуч – 2,5-3 см, знизу – 2,0 см. Обов'язкова нумерація сторінок. Посередині друкуються прізвища й ініціали авторів, під прізвищами – назва роботи. Таблиці мають бути пронумеровані й містити назву. Примітки та виноски до таблиці необхідно друкувати безпосередньо під нею. Розмір шрифту тексту таблиць може бути зменшений (до 8–10 pt).

Ілюстрації мають бути виконані на білому цупкому папері на одній стороні аркуша. На звороті обов'язково вказувати прізвище автора, номер і назву ілюстрації, масштаб, для мікрофотографій – збільшення. Бажано надавати електронну версію ілюстрацій у *.tif або *.jpg.

Перелік застосованих літературних джерел наводять у порядку посилань. У тексті посилання слід наводити у квадратних дужках цифрами, що відповідають їхнім порядковим номерам у списку. Не допускаються посилання на неопубліковані матеріали. Небажані посилання на енциклопедії, довідники, інтернет-видання сумнівної доказової бази.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ (есе)

№ з/п	Тематика	Кількість годин	
		д.ф.	з.ф.
1.	Психологічні особливості переживання особистістю нормативних криз життєвого циклу.	10	10
2.	Его - психологія: результат розвитку психоаналізу.		
3.	Механізми формування системних порушень психічного розвитку.		
4.	Життєвий цикл як динамічна характеристика сім'ї.		
5.	Духовний та психолого-соціальний аспект паліативного супроводу та патронажу людей похилого віку.		
	Усього годин	10	10

Питання до екзамену

1. Предмет та методи психології розвитку особистості та його порушень.
2. Зв'язок психології розвитку особистості з іншими науками.
3. Психологія розвитку та вікова психологія.
4. Теоретичні та практичні завдання сучасної психології розвитку особистості, її значення для становлення сучасної психологічної науки.
5. Методи психології розвитку особистості.
6. Методи виявлення індивідуально - психологічних особливостей отримувачів соціальних психологічних, реабілітаційних послуг.
7. Методи проведення психологічної діагностики та психокорекції.
8. Способи визначення психологічної проблеми та розробка шляхів її подолання;
9. Методи соціального, психологічного спілкування.
10. Методи визначення, профілактики конфліктних ситуацій у колективі і професійного та емоційного вигорання.
11. Методи впливу на роботу персоналу з метою досягнення бажаного результату праці, покращення продуктивності.
12. Сучасні теорії розвитку особистості.
13. Теоретичні основи сучасних теорій розвитку (нормативного, анормативного, аномального).
14. Соціогенетичний підхід (Е.Еріксон, Б.Скіннер, А.Бандура).
15. Когнітивні теорії (Ж.Піаже, Дж.Брунер, Л.Колберг).
16. Персоногенетичний підхід (А.Маслоу, К.Роджерс,).
17. Теорія дзеркального «Я» (Ч.Кулі, Дж.Мід)
18. Теорія референтної групи (Г.Хайман). Диспозиційна теорія саморегуляції соціальної поведінки особистості (Г.Олпорт, Г.Айзенк, Р.Кеттелл).
19. Екологічна модель розвитку.
20. Теорія формування розумових дій П.Я.Гальперіна.

21. Теорія навчальної діяльності В.В.Давидова – Д.Б.Ельконіна.
22. Реструктуризація системи відносин людини зі світом, оточуючими людьми.
23. Зміна відношення до самого себе.
24. Сім'я як первинна ланка розвитку особистості.
25. Шляхи здійснення профілактики негативних соціальних проявів в поведінці окремих членів сім'ї.
26. Розвиток особистості: психосоціальні стадії.
27. Підходи до вікової періодизації психічного розвитку людини: процесуальний і критеріальний.
28. Вікова періодизація за З.Фрейдом.
29. Соціалізація особистості за Е.Еріксоном.
30. Розвиток моральної свідомості за Л.Колбергом.
31. Періодизація розвитку особистості за А.В.Петровським.
32. Стадії інтелекту за Ж.Піаже.
33. Інтелектуальний розвиток дитини за Дж.Брунером.
34. Вікова періодизація Д.Б.Ельконіна.
35. Розвиток особистості в онтогенезі.
36. Психосоціальний розвиток дітей раннього та дошкільного віку.
37. Особливості розвитку новонародженого.
38. Криза новонародженості. «Комплекс поживлення».
39. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти.
40. Новоутворення періоду немовляти.
41. Криза першого року життя.
42. Сенсорно-перцептивна сфера дитини раннього віку.
43. Соціальна поведінка дітей.
44. Виникнення відчуття „Я сам” та самосвідомості.
45. Центральні психологічні новоутворення раннього дитинства.
46. Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці.

47. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність у дошкільному віці.
48. Новоутворення дошкільного віку.
49. Розвиток пізнавальних процесів.
50. Розвиток особистості дошкільника.
51. Криза семи років.
52. Готовність дошкільника до навчання у школі.
53. Види психологічної готовності до навчання у школі.
54. Психосоціальний розвиток молодшого школяра та підлітка.
55. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра.
56. Навчальна діяльність як провідна діяльність у молодшому шкільному віці.
57. Новоутворення молодшого шкільного віку.
58. Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра.
59. Формування особистості дитини у молодшому шкільному віці.
60. Формування взаємовідносин, розвиток комунікативних здібностей у молодших школярів.
61. Особистісно зорієнтований підхід у навчанні та вихованні молодших школярів.
62. Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка.
63. Соціальна ситуація розвитку і провідна діяльність.
64. Психологічні новоутворення підліткового віку.
65. Кризи підліткового періоду.
66. Особливості формування особистості підлітка.
67. Психологічні проблеми статевого дозрівання.
68. Акцентуації характеру в підлітковому віці.
69. Діагностика и корекція кризових станів в підлітковому і юнацькому віці.
70. Психосоціальний розвиток ранньої та зрілої юності.
71. Загальні особливості ранньої юності.
72. Соціалізація в ранній юності.

73. Новоутворення раннього юнацького віку.
74. Ідентичність. Криза ідентичності. Основні варіанти становлення ідентичності.
75. Особистісне та професійне самовизначення старшокласників.
76. Розвиток самосвідомості у ранній юності.
77. Розвиток спонукальної сфери у період ранньої юності.
78. Особливості спілкування у ранній юності.
79. Спілкування старшокласників з однолітками.
80. Спілкування старшокласників з дорослими.
81. Інтимне спілкування у ранній юності.
82. Розвиток пізнавальної сфери у ранній юності.
83. Показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя.
84. Загальні особливості зрілої юності.
85. Соціальна ситуація розвитку в зрілій юності.
86. Вікові особливості прийняття рішень про кар'єру на етапі зрілої юності.
87. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці.
88. Рання зрілість: інтимність - ізоляція.
89. Фізичне та когнітивний розвиток в ранній дорослості.
90. Психосоціальний розвиток в ранній дорослості.
91. Фізичне та когнітивний розвиток в ранній дорослості.
92. Діагностика и корекція кризових станів в ранній зрілості.
93. Психосоціальний розвиток в середній та пізньої дорослості.
94. Середня зрілість: продуктивність - інертність.
95. Фізичне та когнітивний розвиток в середній дорослості.
96. Психосоціальний розвиток у середній дорослості.
97. Діагностика и корекція кризових станів у середній зрілості.
98. Пізня зрілість: еґо-інтеґрація - відчай.
99. Фізичне та когнітивний розвиток в пізньої дорослості.

100. Психосоціальний розвиток в пізньої дорослості.
101. Діагностика и корекція кризових станів в пізньої зрілості.
102. Дослідження кризових станів.
103. Особливості психологічного супроводу та психологічної допомоги особистості, яка переживає кризовий стан.
104. Стратегії розв'язання життєвої кризи.
105. Подолання життєвих криз як феномен.
106. Особливості функціонування Его-системи особистості у період кризи та після неї.
107. Реструктуризація системи відносин людини зі світом, оточуючими людьми.
108. Зміна відношення до самого себе.
109. Перетворення мотиваційно-ціннісної та смислової систем людини.
110. Стратегії подолання життєвих криз та їх типологія.
111. Особливості кризового консультування та психотерапії.
112. Поняття кризового консультування та його особливості.
113. Види й техніки кризового консультування.
114. Принципи кризового консультування: нонімність, відповідальність, делікатність, добровільність, доброзичливість, довіра, компетентність, об'єктивність, тактовність, толерантність.
115. Кризове консультування та психотерапія.
116. Духовний та психолого-соціальний аспект паліативного супроводу та патронажу людей похилого віку.
117. Огляд закордонного досвіду наприкладі Німеччини.
118. Сучасний стан паліативних служб на Україні.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ РОБОТИ

Вид роботи	Бали	Критерії
Практичні завдання (з використанням ІІІ)	0 балів	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює власну думку. Використовує інформаційно-методичні матеріали, виконує практичні завдання лише за умови сторонньої допомоги. Не обґрунтовує використання ІІІ.
	1 бал	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали під час виконання практичних завдань. Виконані завдання у цілому відповідають вимогам, хоча мають незначні огріхи. Обґрунтовує використання ІІІ.
	2 бали	Здобувач володіє міцними знаннями та вміло оперує ними під час виконання практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали при виконанні поставлених завдань. Не припускається помилок у процесі їх виконання. Виступає експертом з аналізу практичних завдань, виконаних однокурсниками. Обґрунтовує використання ІІІ.
Самостійна робота (з використанням ІІІ)	0 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; виконує елементарні прийоми практичних завдань.
	1 бал	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-методичними матеріалами. Обґрунтовує використання ІІІ.
	2 бали	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє

		відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацією у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання. Обґрунтовує використання ІІІ.
Контрольна робота (без використання ІІІ)	0 балів	Здобувач на менше ніж на 10% завдань надав правильну відповідь
	1-2 бали	Здобувач на 10% – 30% завдань надав правильну відповідь
	3-5 балів	Здобувач на 31% – 50% завдань надав правильну відповідь
	6-8 балів	Здобувач на 51% – 79% завдань надав правильну відповідь
	9-10 балів	Здобувач на 80% – 89% завдань надав правильну відповідь
	11-12 балів	Здобувач на 90% – 99% завдань надав правильну відповідь
	13 балів	Здобувач на 100% завдань надав правильну відповідь
Есе (ІІДЗ) Без використання ІІІ	0 балів	Завдання не виконано; есе має компілятивний характер; висловлювання не відповідає (за змістом і формою) вимогам, які висуваються до жанру академічного есе.
	1 – 3 бали	Здобувач демонструє неглибоку обізнаність з темою, її інтерпретація поверхова, судження подеколи компілятивні. У роботі простежується комунікативний задум автора, представлений традиційний або обмежений набір ідей, відсутня діалогова (дискусійна) основа. Композиційна структура есе загалом витримана, проте наявні суттєві недоліки в аргументації основних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків (не більше 2 логічних помилок), фрагменти іноді не пов'язані між собою, опущений аналіз суттєвих характеристик явища, не аналізуються альтернативні погляди на проблему. Спостерігається невдале поєднання теорії з фактичним матеріалом, використання риторики (тверджень) замість аргументації (доказів). Здобувач демонструє бідний словниковий запас, одноманітність граматичного ладу мови;

		спостерігається порушення мовностилістичних норм наукового стилю, зокрема наявне недоречне використання засобів виразності, неточне вживання термінології тощо; порушуються орфографічні й пунктуаційні норми.
4 – 6 балів		Здобувач демонструє розуміння проблеми, чітко її формулює, проте розкриває її на низькому теоретичному рівні / заявлена тема розкрита не повно / наявні фрагменти, які не відповідають темі. Авторська модальність і оцінність виявляється невиразно. Здобувач загалом володіє навичками створення академічного тексту, аргументованого доведення тез, загальна форма викладу відповідає жанру академічного есе, проте стиль викладу, використана лексика і термінологія не завжди відповідає академічним стандартам. Робота характеризується змістовою цілісністю і послідовністю викладу, проте логічно упорядковані думки не пов'язані між собою мовними засобами; вказані наявні альтернативні погляди на проблему без їх адекватної оцінки; спостерігаються порушення у використанні прийомів порівняння й узагальнення. Використано змішаний стиль викладу з превалюванням неформального. Здобувач переважно дотримується лексичних, граматичних норм наукового стилю, проте наявні окремі орфографічні і синтаксичні помилки.
7 – 9 балів		Здобувач демонструє розуміння проблеми, розкриває її на достатньому теоретичному рівні, присутня авторська модальність, оцінність, проте інтерпретація теми недостатньо глибока і самостійна. Здобувач загалом володіє навичками створення академічного тексту, аргументованого доведення, проте тези й приклади не завжди переконливі, здобувач переважно використовує традиційні форми доведення. Загальна форма викладу відповідає жанру академічного есе, проте стиль викладу, використана лексика і термінологія не завжди відповідає академічним стандартам; виклад зрозумілий і чіткий; наявні незначні порушення логіки чи послідовності викладу; пояснюються альтернативні погляди на проблему та їх оцінка; використовуються прийоми порівняння, зіставлення й узагальнення. Текст загалом

		оформлено правильно, але трапляються поодинокі порушення орфографічних чи пунктуаційних норм.
	10 балів	Здобувач демонструє глибоке розуміння проблеми, чітко її формулює, розкриває на високому теоретичному рівні, обґрунтовано використовує відомості з наукових джерел. Інтерпретація теми глибока й самостійна, переважає авторська модальність й оцінність. Загальна форма викладу відповідає жанру академічного есе; виклад зрозумілий і чіткий; стиль викладу відповідає академічним стандартам. Багатий словниковий запас, лексичні (зокрема термінологічні) та стилістичні засоби використовуються повністю адекватно й виразно. Наведені доведення логічні і обґрунтовані; сформульовані тези переконливі, супроводжуються грамотною аргументацією власної позиції; подаються альтернативні погляди на проблему та їх особиста оцінка автором; доречно й грамотно використовуються прийоми порівняння, зіставлення й узагальнення; судження свідчать про самостійність мислення і широту кругозору автора. Текст повністю відповідає вимогам точності й правильності мовлення; допущені окремі (1-2) мовленнєві або стилістичні огріхи.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (екзамен)

Для навчальної дисципліни «Психологія розвитку особистості та його порушень» за навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі усного екзамену, на який відводиться 20 балів. Здобувач може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не анулюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів.

Бали	Критерії
0 балів	Здобувач не надає відповіді на запитання.
1-5 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення, але досить невпевнено; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання завдань на практичних заняттях.
6-10 балів	Здобувач вищої освіти знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу, але не вміє логічно думати, робити власні

	висновки; може самостійно виконати лише частину завдань практичних занять.
11-15 балів	Здобувач надає відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Здобувач намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі; виконує завдання практичних занять з незначними огріхами.
16-20 балів	Здобувач вищої освіти уміє розмірковувати, робити власні висновки; надає відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання. Під час виконання завдань практичних занять виконує все самостійно.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни виконуючи практичні завдання з організації та управління психологічної служби в організації. При виконанні практичних завдань проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
Добре (82-89 В)	Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їх основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач у сфері публічного управління та адміністрування, але припускається несуттєвих помилок. При виконанні практичних завдань, здобувач самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.
Добре (74-81 С)	Здобувач на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, але припускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Пояснює основні положення, дає правильні

	<p>відповіді щодо зміни психологічних форм, методів роботи психологічної служби при заданій зміні вихідних параметрів. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом.</p>
<p>Задовільно (64-73 D)</p>	<p>Здобувач розуміє основні положення навчальної дисципліни, котрі є визначальними і орієнтується у напрямі вирішення практичних завдань. Здобувач розуміє практичні завдання, має пропозиції щодо напрямку їх вирішення. Самостійно вирішує завдання за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача, підтримки з боку однокурсників. Розуміє основні правила, морально-етичні норми психологічного аспекту управління у сфері надання психологічної допомоги.</p>
<p>Задовільно (60-63 E)</p>	<p>Здобувач поверхнево опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями на мінімально допустимому рівні. Знання щодо організації роботи психологічної служби несистемні, фрагментарні. Виконання практичних завдань, формалізоване: є відповідність алгоритму, виконує практичні завдання за підтримки з боку викладача зі значними труднощами; демонструє нестійкі навички міжособистісної взаємодії. але відсутнє глибоке розуміння логіки психічних процесів в організації та управлінні.</p>
<p>Незадовільно (35-59 FX)</p>	<p>Здобувач має фрагментарні знання, опанувавши менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. Здобувач допускається до повторного складання заліку.</p>

ЗАСОБИ ДІАГНОСТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання: індивідуальне опитування, колективна співбесіда, перевірка виконання практичних завдань, доповідь, письмове опитування, презентація результатів самостійної роботи, екзамен.

Демонстрування результатів навчання: дискусія, усні доповіді, робота в парах, робота в команді, презентація результатів самостійної роботи.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ

Поточний контроль (практичні заняття, самостійна робота)			ІНДЗ	екзамен	Сума
Теми	Бали	Разом			
Тема 1	0-4	0–70	0–10	0–20	0–100
Тема 2	0-8				
Тема 3	0-4				
Тема 4	0-8				
Контрольна робота 1	0-13				
Тема 5	0-4				
Тема 6	0-8				
Тема 7	0-4				
Тема 8	0-4				
Контрольна робота 2	0-13				

Шкала оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Робоча навчальна програма дисципліни «Психологія розвитку особистості та його порушень».
- Лекції-презентації.
- Силабус.
- Ситуативні практичні завдання; тести; вправи, ілюстративні матеріали.

- Водолазська О.О. Методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психологія розвитку особистості». Одеса: Університет Ушинського, 2021. 24 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Метою інклюзивного навчання в Університеті Ушинського є забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами шляхом організації їхнього навчання на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

Абрахам Маслоу (1908–1970) — видатний американський психолог, засновник гуманістичної психології, який розробив теорію мотивації та ієрархію потреб, відому як «піраміда Маслоу». Його підхід фокусується на вивченні здорової особистості, її розвитку, самоактуалізації та прагненні до найвищого розкриття потенціалу

Адаптація – процес і результат ефективної взаємодії особистості із середовищем, в результаті якого встановлюється відповідність між загальним рівнем найбільш актуальних на даний момент потреб особистості і наявним (перспективним) рівнем задоволення даних потреб, що визначає безупинний розвиток особистості.

Актуалізуюча тенденція К. Роджерс - уроджена мотивація особистості "розвивати усі свої здібності, щоб зберегти та розвивати особистість".

Альберт Бандура: Соціально-когнітивна теорія - доповнив біхевіоризм, стверджуючи, що люди вчаться не лише на власному досвіді, а й спостерігаючи за іншими.

Афект – короткочасне, бурхливе переживання людини (гнів, лють, жах, відчай, раптова радість), що виникає, як правило, у відповідь на сильний подразник. У стані А. знижується здатність людини осмислювати значення своїх дій і керувати ними.

Беррес Фредерік Скіннер: Радикальний біхевіоризм - вважав, що поведінка людини майже повністю визначається зовнішніми умовами, а саме — наслідками поведінки.

Вік – це конкретний відносно обмежений у часі ступінь психічного розвитку людини, що характеризується сукупністю закономірних фізіологічних і психічних змін, не пов'язаних з індивідуальними особливостями.

Віковий період – відрізок життя індивіда, який досягає певного ступеня розвитку і має характерні, відносно стійкі якісні особливості.

Ганс Айзенк - розробив трифакторну модель (PEN), засновану на біологічних факторах: Екстраверсія-Інтроверсія, Нейротизм-Стабільність, Психотизм.

Гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного та професійного досвіду студентів.

Депресія – це зменшення психічної активності, що викликана переважною чи негативними психогенними впливами. Ознаками депресивного стану є відчай, пасивність поведінки, підвищений рівень тривожності, різке зниження самооцінки, блокування життєвих перспектив.

Диспозиційна теорія саморегуляції соціальної поведінки (або теорія рис) Г. Олпорт, Г. Айзенк та Р. Кеттелл — це напрямок у психології, який пояснює поведінку людини через стійкі внутрішні схильності (диспозиції), що визначають її реакції в різних соціальних ситуаціях.

Діяльність людини – специфічно людська форма активності, зумовлена потребами та спрямована на пізнання і перетворення світу.

Джордж Мід (інтераціоналізм) - розвинув ідею, вважаючи, що «Я» складається з двох компонентів — *I* (імпульсивне, творче «я») та *Me* (соціалізоване, «я»-об'єкт, що прийняло норми суспільства).

Досвід – сукупність знань, умінь, що здобуваються у процесі життя, на практиці.

Духовність – внутрішній стан людини, який є результатом розгортання, актуалізації смислу людського буття – духу, на основі самопізнання, самовизначення, самотворчості, самоактуалізації особистості. Д. характеризується онтологічністю, телеологічністю, аксіологічністю, синтетичністю.

Душа – внутрішній світ людини, частина людської особистості, що є центром її духовного життя.

Екстраверсія – спрямованість, в силу організації нервових процесів, відчуттів, переживань та інтересів індивіда, до зовнішнього світу. Осіб, для яких характерна екстраверсія, називають екстравертами.

Емоції – це особливий клас психічних процесів, пов'язаних з потребами і мотивами, які відображають у формі безпосередньо чуттєвих переживань значимість діючих на людину явищ і ситуацій.

Емпатія – осягнення емоційних станів іншої людини; психічний процес, який дає змогу зрозуміти переживання іншої людини (механізм пізнання); дія індивіда, що допомагає йому по-особливому вибудувати спілкування (особливий вид уваги до іншої людини); здібність властивість, здатність проникати в психічний стан іншої людини (характеристика людини, тобто емпатійність).

Ерік Еріксон: Психосоціальна теорія - розширив психоаналіз, змістивши акцент з біологічних потягів (Ід) на соціальні фактори.

Життєві цінності — це те, що люди вважають важливим для свого життя, про що вони мріють, до чого прагнуть.

Здоровий спосіб життя – це спосіб життя окремої людини, що гармонійно поєднує режим роботи та відпочинку.

Ідеалізація – процес конструювання в уяві понять про об'єкти, які не існують у дійсності, але які мають певні прообрази в реальному світі.

Ідентифікація – процес ототожнення (уподібнення) себе з іншим індивідом або групою, основою якого є емоційний зв'язок; набуття, засвоєння цінностей, ролей, моральних якостей іншої людини, особливо батьків; копіювання суб'єктом думок, почуттів, дій іншої людини, яка є моделлю.

Індивід – біологічний організм, носій загальних спадкових якостей біологічного виду людина; представник людського роду – homo sapiens.

Індивідуальність – неповторне співвідношення особистих рис та особливостей людини (характер, темперамент, здібності, особливості протікання психічних процесів, сукупність почуттів тощо), що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей. І. – особлива і не схожа на інших людина в повноті її фізичних та духовних якостей.

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їх потреб та можливостей.

Інтерес – емоційно забарвлене ставлення до навколишнього, спрямованість людини на певний об'єкт чи певну діяльність, викликану позитивним, зацікавленим ставленням до чогось, когось.

Інтроверсія – спрямованість, в силу організації нервових процесів, відчуттів, переживань та інтересів індивіда, на свій власний внутрішній світ. Осіб, для яких характерна інтроверсія, називають інтровертами.

Інтуїція – пізнання на основі узагальненого ряду високоавтоматизованих розумових навичок.

Когнітивні теорії розвитку - Ж. Піаже, Дж. Брунером та Л. Колбергом, фокусуються на тому, як змінюються процеси мислення, пізнання та морального судження людини впродовж життя. Вони розглядають дитину як активного дослідника, який будує свої знання про світ.

Когнітивна теорія Джерома Брунера - наголошував на ролі культури та навчання в когнітивному розвитку, розглядаючи його як процес обробки інформації.

Колектив – соціальна група вищого рівня розвитку з певною організаційною структурою, що поєднана цілями спільної суспільно-корисної діяльності і має складну динаміку формальних та неформальних

стосунків. Діяльність членів колективу визначається особистісно значимими і соціально визнаними цінностями.

Комунікабельність – риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товариськість.

Конкурентоспроможність – це якість професійної підготовки («показник якості») і якість особистості («характеристика особистості», «здатність особистості», «особистісна якість»); це вміння вистояти й перемогти в конкурентній боротьбі. Конкурентоспроможна особистість визначається здатністю адаптуватися до постійних змін суспільних умов, науково-технічного прогресу й нових видів діяльності та форм спілкування за умови збереження позитивного внутрішнього потенціалу, самореалізації та самоствердження на ринку праці.

Конфлікт – особливий вид взаємодії, в основі якого лежать протилежні і несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей та соціальних груп, які супроводжуються негативними психологічними проявами.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Лабільність – здатність до швидких змін. Л. характеризується здатністю м'язових і особливо нервових тканин відповідати на подразнення максимальною частотою імпульсів. Л. психічних станів означає їхню швидку зміну.

Лідер – особистість, що користується визнанням та авторитетом групи і за якою група визнає право приймати рішення про дії у важливих ситуаціях, бути організатором діяльності групи і регулювати відносини у групі.

Людина – біологічна істота, яка наділена свідомістю й мовою, здатністю працювати, оцінювати навколишній світ і активно його перетворювати.

Маніпулювання – вид психологічного впливу, спрямованого на неявне спонукання інших (іншого) до виконання визначених маніпулятором дій.

Мораль (лат. *moralis* – моральний) – це система етичних цінностей, спосіб регуляції взаємодії між людьми в процесі спілкування.

Мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини.

Мотивація – сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось, спонука до діяльності; мотивування.

Навіювання (сугестія) – психічний вплив однієї людини на іншу (прохання, наказ, переконання), що має на меті актуалізацію або зміну певних установок, ціннісних орієнтацій або вчинків людини, яка виступає об'єктом навіювання.

Особистість – це конкретний індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями.

Переконання – усвідомлювані мотиви, які спонукають людину діяти відповідно до своїх поглядів і принципів; у педагогіці – метод виховання, який передбачає цілеспрямований вплив на свідомість вихованця з метою формування в нього позитивних морально-психологічних рис, спонукання до суспільно-корисної діяльності або подолання негативної поведінки.

Персоногенетичний підхід у гуманістичній психології - А. Маслоу, К. Роджерс розглядає розвиток особистості як уроджене прагнення до самоактуалізації — повного розкриття потенціалу, здібностей та талантів. Основна увага приділяється свідомому досвіду, прагненню до цілісності, особистісному зростанню та позитивному розвитку людини.

Повага передбачає шанобливе ставлення до співрозмовника, а також засвідчує ступінь власної самоповаги, бо поважаючи себе людина не вдаватиметься до образ і приниження гідності іншого.

Почуття – стійке емоційне ставлення (переживання) особистості до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції – радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо.

Пристрасть – виразне, визначене, сильне, глибоке, тривале, усвідомлене емоційне переживання.

Психіка – здатність людини думати, міркувати і хвилюватися; розумове життя, включаючи свідомі та несвідомі процеси; розум у своїй цілісності, на відміну від тіла.

Психічні властивості – сталі, стійкі душевні якості суб'єкта, яким притаманні закріпленість і повторюваність в структурі особистості: темперамент, характер, здібності.

Психічні процеси – різні форми єдиного, цілісного відображення суб'єктом об'єктивної дійсності (відчуття, сприймання, пам'ять, уявлення, уява, мислення, мовлення, емоції, почуття, увага, воля).

Психічні стани – психологічна характеристика особистості, що відбиває її порівняно тривалі душевні переживання.

Психічний розвиток – процес накопичення кількісних та якісних прогресивних змін психіки, що зумовлюють формування особистості.

Психічний (психологічний) стан – емоційно насичений стан людини, який виникають під впливом навколишнього середовища, життєвих обставин, стану здоров'я тощо.

Психофізіологічний стан – цілісна реакція особистості на зовнішні та внутрішні стимули, спрямована на досягнення корисного результату.

Психоаналіз – метод дослідження змісту психічної діяльності, який ґрунтується на теорії Фрейда.

Психологічна допомога – це вид допомоги, яку надає кваліфікований психолог людині чи групі людей в оптимізації психофізичних станів, пізнавальних процесів, поведінки, спілкування, реалізації та групової діяльності.

Реймонд Кеттелл - використовував факторний аналіз для виявлення 16 первинних рис особистості (16PF). Він розрізняв поверхневі риси (зовнішні прояви) та глибинні риси (причина поведінки).

Розвиток – безперервний процес, що виявляється у кількісних змінах людської істоти, тобто збільшення одних і зменшення інших ознак: фізичних, фізіологічних, психічних.

Розвиток особистості – дуже складний, довготривалий і суперечливий процес, який охоплює становлення людини в біологічному, психічному та соціальному плані, що відбувається у конкретних суспільних умовах протягом всього життя.

Самоактуалізація А. Маслоу - прагнення людини стати тим, ким вона може бути, максимально реалізувати свої таланти та можливості.

Самооцінка особистості – оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, сприйняття своєї особи іншими людьми, виходячи з системи цінностей людини.

Самосвідомість – усвідомлення людиною себе самої як особистості: своєї діяльності як члена суспільства, стосунків з іншими людьми, рис характеру, власних дій та вчинків, їх мотивів, цілей, розумових, моральних, фізичних якостей тощо.

Самотність – психічний стан людини, який виявляється в дефіциті спілкування, ізолюваності від інших людей. Залишена наодинці з собою, людина відчуває ущербність, незручність, тугу. Проте певна міра усамітнення – необхідна умова формування самосвідомості людини.

Самопокарання – усвідомлення і переживання своєї провини, незадоволення собою.

Самопорівняння – це різновидність самооцінки, що полягає в порівнянні себе з іншими людьми з метою перейняти у них все добре, і все те, чого не вистачає.

Симпатія – почуття приязні, прихильності, доброзичливості до когось. Може виникати на ґрунті природної привабливості, єдності суспільних ідеалів, світоглядних і моральних позицій.

Сприймання – це психічний процес відображення людиною предметів і явищ у цілому, в сукупності всіх їх якостей і властивостей при безпосередньому їх впливі на органи чуттів; сукупність відчуттів.

Спрямованість – це система мотивів, що впливає на діяльність особистості, визначає її вибір, рівень самореалізації.

Страх – гостра негативна емоція, котра виникає в умовах біологічної чи соціальної загрози життю індивіда; має різні ступені інтенсивності: переляк, афект тощо.

Стрес – емоційний стан особистості, психічна перенапруга в гострій, загрозливій ситуації, що може сприяти шоківому стану; захисна реакція організму на будь-який збуджувальний фактор.

Стресостійкість (емоційна стійкість) – це здатність особистості бути емоційно стабільною. С. передбачає наявність сформованих умінь протистояти впливу стрес-факторів, керувати власними емоційними станами, проявляти витримку у професійній діяльності.

Соціогенетичний підхід у психології розвитку стверджує, що психіка людини, її особистість та поведінка формуються під впливом соціального середовища, культури та взаємодії з іншими людьми. На відміну від біогенетичного підходу, який наголошує на спадковості, соціогенетичний фокусується на процесах соціалізації, навчанні та набутті досвіду.

Теорія генетичної епістемології Жана Піаже - розробив концепцію, яка пояснює, як діти розвивають інтелект через стадії, що якісно відрізняються одна від одної.

Теорія дзеркального «Я» Ч. Кулі, Дж. Мід - стверджує, що самосвідомість людини формується через соціальну взаємодію, де особистість виступає «дзеркалом», відображаючи оцінки інших. Ми бачимо себе так, як нас сприймають і оцінюють оточуючі (близькі, група), формуючи власне «Я» на основі цих уявлень.

Теорія морального розвитку Лоуренса Колберга - спираючись на ідеї Піаже, зосередився на розвитку моральних суджень та здатності оцінювати вчинки з точки зору справедливості.

Теорія поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна - описує процес перетворення зовнішніх предметних дій у внутрішні, психічні (інтеріоризація) через шість етапів: мотивація, орієнтовна основа дії (ООД), матеріальна/матеріалізована дія, гучне мовлення, мовлення "про себе" та розумова дія. Вона забезпечує формування умінь із заданими властивостями.

Теорія психосоціального розвитку особистості Еріка Еріксона є однією з найвпливовіших концепцій у віковій психології. Вона розширює психоаналіз, фокусуючись на соціальних та культурних чинниках, а не лише на біологічних.

Теорія референтної групи Герберт Хайман - визначає референтну групу як соціальний еталон, з яким індивід порівнює себе, свої погляди та поведінку. Вона слугує джерелом норм, цінностей та оцінки власного статусу, навіть якщо людина не є її реальним членом .

Толерантність – це терпимість людини до інших людей, здатність приймати їх такими, якими вони є, без виникнення агресивних захисних дій. Толерантна особистість повинна володіти такими особистісними якостями як гуманність, рефлексивність, відповідальність, впевненість у собі та у своїх силах, перцепція як вміння спостерігати за людьми, емпатія, почуття гумору.

Тривога – сильне душевне хвилювання, занепокоєння, стривоженість.

Умиротворення – стан спокою.

Упевненість – психічний стан людини, коли в неї сумніви зведені до мінімуму або й зовсім відсутні. У. будується на знанні, тісно пов'язана з переконанням, однак переконання має цілком визначену практичну спрямованість, воно спонукає людину здійснити те, у чому вона впевнена.

Установка – стан готовності до певної активності, спрямованої на задоволення тієї чи іншої потреби.

Утома – ослаблення сил від посиленої діяльності, напруження.

Фізичне здоров'я – це рівень росту і розвитку органів і систем організму, основу якого складають морфологічні і функціональні резерви, що забезпечують адаптаційні.

Фізичний розвиток – це процес зміни форм і функцій організму під впливом природних умов (їжі, праці, побуту) або цілеспрямованого використання спеціальних фізичних вправ.

Цікавість – прагнення довідатися щось, у всіх, навіть несуттєвих подробицях, вияв інтересу до чогось, немотивована допитливість.

Цінність – поняття, що фіксує позитивне або негативне значення будь-якого об'єкта чи явища для суб'єкта.

Чарльз Кулі (дзеркальне «Я») - особистість складається з трьох елементів: 1) як ми уявляємо себе в очах іншого; 2) як, на нашу думку, цей інший оцінює нас; 3) виникнення самоповаги або приниження.

Чуйність – турбота про потреби, запити і бажання людей, уважність до їхніх інтересів, проблем; співчуття до навколишніх, готовність прийти на допомогу.

Щастя – граничне інтенсивне переживання людиною універсальності і глибини затвердження свого буття, максимальної відповідності наявного найзаповітнішим бажанням і мріям, моральна і емоційна насолода життям.

Щирість – відвертість, правдивість; морально-психологічна риса людини, протилежна лицемірству, вона характеризує не зміст діяльності і стосунків людини, а їх відповідність мотиву, емоційну безпосередність.

«Я» (*ego*) – в психоаналізі визначається як свідомість, розумна, раціональна частина психіки. «Я» формується під впливом суспільства, яке висуває свої вимоги до людини.

Я-концепція («Я») — відносно стійка, усвідомлена система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він будує взаємодію з іншими.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Василенко Л., Савчин М. Вікова психологія. Київ: Академія, 2021. 376 с.

2. Поліщук В.М. Віковий кризовий розвиток людини від народження до дорослості. Київ: Університетська книга. 2020. 460с.

3. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: навчальний посібник, 4-те вид., випр. і доп. Київ: Каравела, 2020. 418с.

4. Психологічні ресурси взаємодії школи, сім'ї, громади: практичний посібник. /за ред. Г.М.Бевз, М.С.Каніболоцької. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 134с.

5. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі: навчально-наочний підручник/ за заг. ред. О.М.Цільмак. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 266с.

6. Соціально-психологічні ресурси розвитку громадянської компетентності майбутніх педагогів. Практичний посібник. С.І.Позняк, М.Ю.Сидоркіна, І.В.Остапенко, А.О.Краснякова, О.М.Скнар. /за наук. ред. С.І.Позняк. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ, 2021.189с.

7. Юнг Н.В., Кирилішина М.Г., Булгак Е.Д.. Дослідження психологічних особливостей підлітків із соціальною тривожністю. Науковий журнал «Габітус».2022 . Вип. № 39. С.136-139.

8. Юнг Н.В., Ковальська Х.Л. Психологічні особливості впливу групи на особистість на прикладі студентських груп. *Вісник Львівського університету*. Серія Психологічні науки. 2020 №6 .С.151-156.

9. Юнг Н.В., Розенберг І.Л., Калашник С.К. Система ціннісних орієнтацій при побудові життєвої перспективи у юнацькому віці. *Науковий журнал «Габітус»*. 2020. Вип 19. С.202-208.

10. Юнг Н.В., Смокова Л.С., Кологривова Н.М. Роль соціума у формуванні особистості підлітка. *Науковий журнал «Габітус»*. 2021. Вип. №

24. С.118-125.

11. Юнг Н.В. Методичні рекомендації до курсу «Клінічна психодіагностика» для студентів спеціальність 053 «Психологія». Одеса:Букаев В.В., 2023. 32с.

12. Юнг Н.В. Методичні рекомендації до курсу «Діагностика і корекція кризових станів вікового розвитку особистості» для студентів спеціальність 053 «Психологія». Одеса: Букаев В.В., 2023. 22 с.

13. Юнг Н.В., Смокова Л.С., Дикина Л.В. Диференціальна психологія. НМП для студентів зі спеціальністю «Психологія». Одеса: Букаев В.В., 2021. 64 с.

14. Vaniushyna O., Gaivoronska T., Dunayeva L., Lanska S., Kuzmina M., Varnava U..Social and psychological prevention of professional burnout of social Sphere employees under the conditions of the martial law. Journal of interdisciplinary research. AD ALTA-Journal of interdisciplinary research. 2024.. Page78-81. DOI: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140140/papers/A_12.pdf

15. Martsenkovskyi D., Shevlin M., Ben-Ezra M. Associations between mental health symptoms, trauma, quality of life and coping in adults living in Ukraine: A cross-sectional study a year after the 2022 Russian invasion. *Psychiatry Research*. 2024. Vol. 339. Article 116056. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2024.116056>

16. MBA Skool Team. Work Life Balance – Meaning, Importance, Steps & Example. 15.08.2021. URL: <https://www.mbaskool.com/business-concepts/human-resources-hr-terms/7045-work-life-balance.html>

17. Potesmilová, P., & Potmesil, M. (2021). Temperament and School Readiness – A Literature Review. *Frontiers in Psychology*, 12, 599411.

18. Snijders C., Pries L.-K., Sgammeglia N. та ін. Resilience Against Traumatic Stress: Current Developments and Future Directions. *Frontiers in Psychiatry*. 2018. Vol. 9. Article 676. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2018.00676>

19. Overchuk V., Smokova L., Varnava Y. at ed. (2023) PTSD: Modern Approach to Diagnostics, Therapy, Psychotherapy and Rehabilitation. // Journal of International Dental and Medical Research. 2023. Volume 16. №2. P.924-930. E-ISSN: 1309-100X http://www.jidmr.com/journal/wp-content/uploads/2023/06/43D23_2164_Rendra_Chriestedy_Prasetya_Indonesia.pdf

20. Universals of Gender Policy and its Socio-Cultural Adaptation. S. Hladchenko, O.Domin, A. Rabokorovka, M. Paskalova, U.Varnava Journal of Policy & Governance. 01(02) December 2021. C.41-47. <https://grassrootsjournals.org/jpg/jpg010203-hladchenkoatal-m00262.pdf>

21. Zhylin M., V. Mendelo, U. Varnava, A. Savinok, K. Bazylenko The Relationship Between Addiction and Emotional Intelligence in the Ukrainian Socio-Cultural Context: Challenges of Emigration Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias. 2024; 3:.756. doi: <https://doi.org/10.56294/sctconf2024.756>

Інформаційні ресурси.

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт URL: <http://www.mon.gov.ua>.

2. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського офіційний сайт URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

3. Електронна бібліотека НПН України httpофіційний сайт URL: <http://lib.iitta.gov.ua>

4. Бібліотека Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36): офіційний сайт. URL: <https://library.pdpu.edu.ua/>

5. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>